

Prof. zw. dr hab. Stanisław Palka

Recenzja pracy doktorskiej Joachima Pawła Gliera pt. „Znaczenie obecności rodzica i wychowawcy w procesie wychowania dziecka. Podejście hermeneutyczne”

Temat pracy doktorskiej związany jest z głównym procesem poznawczym i praktycznym pedagogiki, którym jest wychowanie – wychowanie dziecka. Z tym łączy się zagadnienie udziału rodziców i wychowawców w dziele wychowania. Proces ten jest w wymiarze ogólnym obiektem poznania teorii wychowania, podstawowej nauki pedagogicznej (obok pedagogiki ogólnej, teorii kształcenia, historii wychowania i myśli pedagogicznej), zaś w szczegółowych aktach poznawczych i praktycznych z pedagogicznymi naukami szczegółowymi, głównie z „pedagogiką opiekuńczą” (tu znaczące miejsce zajmują zagadnienia sieroctwa) i w podstawowym stopniu z „pedagogiką rodziny”, pośrednio z tym się wiążą analizy „pedagogiki społecznej”. Rodzi się pytanie, co nowego recenzowana praca wnosi do dorobku tych dyscyplin pedagogicznych. Joachim Paweł Glier we „Wprowadzeniu” odpowiada na to pytanie następująco: *„Studia nad myśleniem o wychowaniu tak w przeszłości, jak i obecnie pokazują, iż przeoczono w badaniach procesu wychowania bardzo ważny element, a mianowicie rolę i znaczenie psychofizycznej obecności rodzica, wychowawcy w procesie wychowania dziecka. Tymczasem w ten proces wpisany jest szczególny udział rodzica, wychowawcy w życiu i losach dziecka. Dzieje się tak za pośrednictwem fenomenu obecności. Postawa odpowiedzialności wychowawcy wymaga, by był on obecny na różnych etapach rozwoju swego podopiecznego, gdy ten pokonuje różne trudności fizyczne, poznawcze i emocjonalne, zaprzyjaźnia się z rówieśnikami, opanowuje umiejętność czytania i pisania, przechodzi kryzysy rozwojowe, napotyka liczne przeszkody.”*(s.9), zaś w „Zakończeniu dodaje: *„(...)że nie ma prac ani polsko-, ani anglojęzycznych poświęconych zagadnieniu znaczenia obecności rodzica i wychowawcy w procesie wychowania dziecka.”* (s. 231). To stanowi dobre uzasadnienie wyboru tematu pracy doktorskiej.

Autor jako badacz pedagogiczny przyjął postawę realisty poznawczego (a nie idealisty) i w ślad za tym uznał podejście empiryczne (doświadczalne) jako użyteczną drogę zdobywania wiedzy, przy czym uwzględnił zarówno empiryzm genetyczny, jak i empiryzm metodologiczny, co jest uznane w naukach pedagogicznych. Badania empiryczne w pedagogice realizowane mogą być w formach badań empirycznych ilościowych, wspartych na modelu badań stosowanym w naukach przyrodniczych lub w formach badań empirycznych jakościowych, wspartych na modelu badań humanistycznych, czynione są próby wiązania obu rodzajów badań w formie badań empirycznych ilościowo – jakościowych (co wynika z akceptowanej poznawczo „triangulacji badań”). Autor, podobnie jak inni badacze przygotowujący rozprawy naukowe, musiał dokonać redukcji w zakresie rodzajów form i wielu metod stosowanych w badaniach pedagogicznych. Podjął decyzję o stosowaniu badań empirycznych jakościowych, zaś w ich toku stosowania „podejścia hermeneutycznego”, co warte jest uznania. Jednak Autor realizując „podejście hermeneutyczne” wspiera się na analizie treści publikacji na temat zagadnień „obecności rodzica i wychowawcy w wychowaniu dziecka” wynikających z teorii psychologicznych i z koncepcji pedagogicznych (Autor sensownie określił badane konstrukty mianem teorii i koncepcji), zatem wiąże „podejście hermeneutyczne” ze stosowaniem „:metody analizy treści”, metody badań ilościowych, w toku analizy treści przekazów (przede wszystkim książek i artykułów) zwracana jest uwaga zarówno na cechy treści przekazów, na cechy autorów przekazów, jak i na odbiorców (skutków przekazu), warto by Autor w przyszłości zwrócił uwagę na tę metodę, związał ją z podejściem hermeneutycznym, wszak w empirycznych badaniach pedagogicznych zarówno ilościowych, jak i jakościowych poznawana jest ta sama rzeczywistość faktów, zjawisk i procesów, tylko z różnych punktów obserwacyjnych. Przyjęty przez Autora model postępowania badawczego oceniam pozytywnie.

Struktura pracy doktorskiej jest dobrze przemyślana i sensownie ułożona. Autor po wstępnym wprowadzeniu w problematykę badawczą ujmuje treści w formie 8 rozdziałów dotyczących:

- 1) wyjaśnień terminologicznych, tu szczególnie istotne jest wyjaśnienie znaczenia terminu „obecność”, kluczowego w temacie pracy;
- 2) podstaw metodologicznych badań własnych, z uwzględnieniem podejścia hermeneutycznego;
- 3) zagadnień „obecności” w rozważaniach lingwistycznych i filozoficznych;
- 4) istoty i sensu „obecności wychowawczej” z doprecyzowaniem typologii tych obecności;
- 5) analiz obecności rodzica i wychowawcy w wychowywaniu dziecka w wybranych 5 teoriach psychologicznych;
- 6) analiz obecności rodzica i wychowawcy w wychowaniu dziecka w wybranych 4 koncepcjach pedagogicznych;
- 7) korzyści z obecności wychowawczej w procesach wychowania;
- 8) strat wychowawczych związanych z nieobecności rodzica (matki, ojca) i wychowawcy.

Wymienione rozdziały zwieńcza „Zakończenie” zawierające uogólnienia i wnioski z badań, zaś całość pracy kończy „Bibliografia”.

Niżej zwracam uwagę na kluczowe składniki i wątki treści recenzowanej pracy doktorskiej.

a) *„Wprowadzenie w problematykę badawczą, uzasadnienie jej wyboru”* dobrze sytuje i uzasadnia podjęty temat pracy odnosząc rzecz do rozwoju pedagogiki i psychologii.

b) *„Rozdział 1. Wyjaśnienia terminologiczne dotyczące niniejszej dysertacji”* dobrze wprowadza czytelnika w sposoby pojmowania znaczenia terminów „obecność” i „obecny” („obecność” mieści się w tytule pracy), Autor posiłkuje się przy tym danymi z lingwistycznej analizy tych terminów.

c) „Rozdział 2. Podstawy metodologiczne badań własnych. Aspekt ogólny i hermeneutyczny zastosowanej metodologii badań” zawiera próbę wprowadzenia czytelnika w zagadnienia ogólnometodologiczne oraz hermeneutyczne ale Autor bezpośrednio odnosi się nieco zdawkowo do badań własnych. Mieści w części wstępnej krótkie, ogólne analizy (w oparciu o literaturę metodologiczną) problemu badawczego, przedmiotu badań naukowych, postępowania badawczego, celu badań, formułowania tez, w części zasadniczej „Aspekt hermeneutyczny” Autor, na podstawie prac metodologicznych, stara się określić, czym jest hermeneutyka, czym jest hermeneutyka w badaniach pedagogicznych, jakie jest znaczenie rozumienia i interpretacji w badaniach hermeneutycznych oraz jaki jest sposób rozszyfrowania kodu językowego tekstów. Tu zwracają moją uwagę dwa elementy:

1) k o n s t r u k t y w n y: odwołanie się do następującego stanowiska promotora pracy Bogusława Śliwerskiego (za książką „*Współczesna myśl pedagogiczna. Znaczenie, klasyfikacje, badania*”, Kraków 2009): „*hermeneutyka jako metoda badań może uświadomić teoretykom wychowania, jakimi regułami należy się posłużyć, by uzyskać wgląd w pełnię sensu danego tekstu, czyli jak należy postępować, aby dojść do poznania danej rzeczy*” (s. 30);

2) m a ł o k o n s t r u k t y w n y, Autor (za Hanssem G. Gadamerem) przyjął „rozumienie” i „interpretację” jako podstawy swoich badań nad obecnością rodzica i wychowawczy w procesie wychowania dziecka, pisze, iż „*Tylko korzystając z takich metod można było rozpoznać znaczenie i sens obecności wychowawczej. Metodologia badań empirycznych była tu całkowicie bezużyteczna.*” (s. 35), a przecież „rozumienie” i „interpretacja” są celami badań empirycznych – empirycznych badań jakościowych (w swojej książce na temat „*Wiązanie podejść metodologicznych w pedagogice teoretyczno – praktycznej*”, Kraków 2018, zwróciłem uwagę na to, że „rozumienie” jest elementem kluczowym zarówno w wyjaśnianiu, jak i interpretowaniu).

d) „Rozdział 3. Problematyka „obecności” w perspektywie lingwistycznej i filozoficznej” zawiera zgrabnie przedstawiony wykład na temat kategorii „obecności” w ujęciu lingwistycznym oraz w ujęciu filozoficznym (tu także z odniesieniem do

historii myśli filozoficznej), te odniesienia mają sens kontekstualności w rozważaniach „obecności” w wychowaniu.

e) „*Rozdział 4. Istota i sens obecności wychowawczej*” jest ważnym składnikiem pracy. Autor dokonuje tu wartościowej zarówno poznawczo, jak i praktycznie kategoryzacji rodzajów obecności wychowawczej i rozwija treściowo te kategorie, wyróżnia 12 kategorii obecności wychowawczej związanej z dzieckiem jako: uczestniczenie w procesie opieki i wychowania, kontaktowanie się, bycie w bliskich relacjach, przebywanie, towarzyszenie, trwanie przy, czuwanie nad, poznawanie, pomaganie, służenie, wspieranie, korygowanie postaw i zachowań. To dobry, wyczerpujący zestaw składników do badania i stosowania w praktyce wychowawczej.

Kolejne dwa rozdziały zawierają interesujące poznawczo analizy obecności rodzica i wychowawcy w wychowaniu dziecka w teoriach psychologicznych i koncepcjach pedagogicznych, Autor nie daje jednak czytelnikowi informacji o zastosowanych kryteriach doboru zarówno teorii, jak i koncepcji, to warto w przyszłości uzupełnić.

f) „*Rozdział 5. Zagadnienie obecności rodzica i wychowawcy w wychowaniu dziecka w wybranych teoriach psychologicznych*” to zbiór rzeczowo zanalizowanych 5 psychologicznych podejść teoretycznych związanych z obecnością rodziców i dorosłych w wychowywaniu, w szczególności imprintingu Konrada Lorenza, teorii wewnętrznych modeli operacyjnych Johna Bowlby’ego, teorii psycholingwistycznego nabywania języka Grace Shugar, teorii odzwierciedlenia wokalizy i zachowań Hanny Olechnowicz, teorii podejścia skupionego na osobę Carla Rogersa. Te teorie wzmacniają rozumienie w pedagogice rodziny znaczenie roli rodzica i wychowawcy w wychowywaniu dziecka.

g) „*Rozdział 6. Zagadnienie obecności rodzica i wychowawcy w wychowaniu dziecka w wybranych koncepcjach pedagogicznych*” jest kluczowym składnikiem pracy Joachima Pawła Gliera. Autor arbitralnie ale celnie wybrał 4 koncepcje pedagogiczne: Janusza Korczaka (na tle opieki i wychowania), Marii Łopatkowej (na tle pedagogiki serca – w aspekcie obecności matki i matki zastępczej), Marii Montessori (na tle chrześcijańskiego modelu antropologii człowieka, tu można w

przyszłości włączyć praktyczną koncepcję wychowywania autorstwa Sofii Cavaletti – uczennicy Marii Montessori), ks. Jana Bosko (na tle systemu prewencyjnego, m.in. związanego z serdecznością i miłością, duchem rodzinności). J. P. Glier wczytując się w dzieła przytoczonych autorów koncepcji stara się rozumieć i interpretować treści czyniąc to z pozycji hermeneutycznych.

h) „Rozdział 7. Obecność wychowawcza jako zasada wychowania, składnik sytuacji wychowawczej oraz czynnik facylitujący proces wychowania” stanowi dobre rozwinięcie analiz obecności rodzica i wychowawcy, dotyczy zasad wychowania, z odwołaniem się dzieł Karola Kotłowskiego, Kazimierza Sosnickiego, Heliodora Muszyńskiego, Janusza Homplewicza, Mariana Nowaka, Mieczysława Gogacza, jednak Autor stwierdza, że „żaden z pedagogów nie badał zagadnienia obecności wychowawczej jako zasady wychowania, żaden z nich nie nadał obecności wychowawczej rangi zasady.” (s. 169), próbuje więc uwzględnić „obecność” jako składnik sytuacji wychowawczej określanym przez innych autorów (przy podejściu ideologicznym, aksjologicznym, antropologiczno – hermeneutycznym), co ważne uwzględnia „obecność wychowawczą” jako czynnik facylitujący, ułatwiający proces wychowania. Autor w finale analiz tego rozdziału postuluje ontyczne podstawy pedagogiki opartej na obecności wychowawczej ujęte w 6 punktach, w tym m.in. w punkcie 6.: „Koncepcja wychowania dzieci i młodzieży oparta na obecności rodzica, wychowawcy, nauczyciela w procesie wychowania nic nie kosztuje – potrzeba jedynie trochę dobrej woli, uwagi i zaangażowania uczuciowego ze strony tych, którzy są odpowiedzialni za życie, zdrowie i pomyślność swoich podopiecznych. Taka koncepcja wychowawcza może dać wspaniałe efekty!” (s. 189).

Dotychczasowe analizy pozytywnych (pożądanych) skutków obecności rodzica i wychowawcy w wychowywaniu dziecka Autor wzbogaca informacjami o negatywnych skutkach nieobecności rodzica i wychowawcy, to dobre dopełnienie analiz a czyni to w ostatnim (8.) rozdziale pracy.

i) „Rozdział 8. Skutki nieobecności rodzica, wychowawcy w procesie wychowania dziecka” mieści w sobie analizę wspomnianej wyżej nieobecności podmiotów nominalnie wychowujących dziecko, konkretnie rzecz dotyczy skutków nieobecności

obojga rodziców (tu także tak zwanego sieroctwa społecznego, osamotnienia dziecka), nieobecności matki (tu jest m.in. deprecjacja osobowości dziecka), nieobecności ojca (tu mieści się m.in. niedostosowanie społeczne dziecka). Podjęta w tym rozdziale problematyka wymaga w przyszłości dalszych badań i szukania sposobów wspomagania wychowawczego dzieci, tym bardziej, że nie maleje zjawisko nieobecności rodzica.

i) „Zakończenie” dobrze domyka treści pracy, Autor sumując swoje wywody stwierdza, że *„obecność wychowawcza pełni w procesie wychowania rolę priorytetową. Zatem powinna ona być traktowana jako naczelnym imperatyw wszelkiej działalności pedagogicznej, a może i wejść do podstawowych kategorii pedagogicznych obok już opracowanych przez J. Górniewicza pojęć.”* (s. 238).

k) „Bibliografia” mieści się na 11 stronach (s. 139 – 249), zatem zawiera duży zbiór publikacji, w tym dość licznych prac w językach angielskim i niemieckim, stanowi to świadectwo rzetelnego przygotowania Autora do prowadzenia badań i pisania prac naukowych.

Ocena końcowa: Joachim Paweł Glier napisał rozprawę doktorską spełniającą warunki ustawowe, rozprawa ta zawiera oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje Autora ogólną wiedzę teoretyczną z pedagogiki i nauk pokrewnych dla pedagogiki, świadczy o umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez tego Autora, w związku z tym oceniam tę rozprawę (pracę doktorską) pozytywnie i wnoszę o dopuszczenie Autora do dalszych stadiów postępowania służącego do uzyskania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogiki.

Kraków, 23. VII. 2019 r.

